

ŞERİYYE SİCİLLERİNE GÖRE XVIII. YÜZYILDA BURSA EVLERİ VE KULLANILAN EŞYALAR*

*Rafet METİN***

ÖZET

İpek yolunun batıdaki uç noktasında bulunması sebebiyle önemli bir ticaret merkezi olan Bursa, Osmanlı İmparatorluğu'na, kuruluşundan itibaren seksen yıl başkentlik yapmıştır. Başkentliği sırasında sosyal ve ekonomik yönden çok gelişmiş, etkisini asırlarca devam ettirecek bir konuma ulaşmıştır. Özellikle devlet büyükleri ve hayırseverler tarafından çok sayıda cami, medrese, türbe, han ve hamam gibi eserler yaptırılmak suretiyle imar edilmiştir.

Şehir hem uygun eğime sahip dağın yamaçlarına doğru, hem de ovaya doğru inen bir yayılma göstermiştir. İnşa edilen konutlar da bu coğrafi konuma uygun olarak dizayn edilmiştir. Evler genelde iki katlı olup, alt katta ahır, kiler, anbar gibi sıcak ve korunumlu mekanlar, üst katta ise yazlık kullanımlar için uygun olan serin ve geniş mekanlar bulunmaktadır. XVIII. Yüzyılda Bursa'da evlerde kullanılan eşyaların o dönemde Anadolu'nun herhangi bir yerinde mutfak, oturma odası, yatak odası, giyim-kuşam, sergi olarak kullanılan eşyalardan farklı olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak dönemin Osmanlı toplumunda geçerliliği olan eşyaların neler olduğu konusunda bir fikir vermesi açısından bu eşyaların bilinmesinin önem taşıdığı kanaatindeyiz.

Bu çalışmada temel kaynak olarak Şeriyye sicillerinden istifade etmek suretiyle karşılaştırmalı olarak XVIII. yüzyılda Bursa evlerinin fiziki özellikleri yanında ev fiyatları ve evlerde kullanılan eşyalar tanıtılmaya çalışılmıştır. Böylece Bursa'nın sosyal ve ekonomik tarihine bir nebze de olsa katkı sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bursa şeriyye sicilleri, Bursa evleri, ev fiyatları

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilimdalı El-mek: rafet_metin71@hotmail.com

ACCORDING TO ŞERİYYE REGISTERS, BURSA'S HOMES AND USED THINGS IN 18TH CENTURY

ABSTRACT

Having been an important trade center due to its location which is at the westmost endpoint of the Silk Road, Bursa was the capital city of the Ottoman Empire for eighty years after it was founded. It developed so much in social and economical aspects when it was the capital, and it reached a point that will allow the city to evoke its impact for centuries. Bursa has been constructed especially by statespeople and philanthropists who had many mosques, madrasahs, mausoleums, inns, and bathhouses built. The city has showed an enlargement to mountain which has appropriate slope, it has also spreaded to lowland. Buildings were designed as appropriate to this geographical position. Houses generally have two floors. There are warm and conservative places like born, cellar, warehouse on ground floor. Moreover, cool and wide areas are upstairs which have appropriate features for summerly use. Benefiting basically from the şeriyye registers, this study attempts to give an account of the physical features of the houses of Bursa in the 18th century, as well as the prices of the houses and the commodities in them. Thus, it is intended to contribute somewhat to the social and economical history of Bursa.

Key Words: Bursa's şeriyye registers, Bursa's homes, Home prices

Giriş

İlk Osmanlı şehirciliğinin şekillendiği şehir olması ve bu yönüyle de öteki Osmanlı şehirlerine örnek olmasının yanı sıra Bursa, daha Orhan Bey zamanından itibaren Doğu-Batı ticaretinin önemli bir merkezi konumunda idi (İnalçık-Arı, 2005: 39). İpek yolunun batıdaki uç noktasında bulunan şehir Orhan Gazi tarafından fethedildiğinde, üç tarafı kayalar üzerinde kurulu bir hisar ve kenar mahallelerden oluşan bir kasaba görünümünde idi (Ergenç, 1979: 121). Zamanla inşa edilen Cami, imaret, medrese, hamam ve kervansaraydan oluşan bina grupları şehrin merkezini teşkil etmiştir. İnalçık, 1992: 446) XVI. Yüzyılın ikinci yarısında Bursa, Mısır ve Suriye üzerinden Hind mallarının geldiği ve Batı'ya aktarıldığı uluslar arası bir ticaret merkezi olmasının yanında İran'dan gelen ipek kervanlarının da merkezi konumunda idi (İnalçık-Arı, 2005: 39). Şehir, bu özelliğinin yanı sıra hem iç tüketim hem de başkent'in ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla iyi kumaşlar üreten büyük bir imalat merkezi idi (Faroqhi, 2006: 32). Özellikle Avrupa'nın pamuklu kumaş talebi başta Bursa olmak üzere Edirne, Selanik, Tokat, Antakya, Diyarbakır gibi şehirlerde dokumacılığın canlanmasına sebep olmuştur (İnalçık, 2004: 819). Fiziki olarak, Uludağ'ın kuzeybatı eteğinde, aynı adı taşıyan ovanın güney kenarında meyilli bir mevkide kurulmuş olan Bursa, hem uygun meyle sahip dağın yamaçlarına doğru tırmanan hem de ovaya doğru inen bir yayılma göstermektedir (İnalçık, 1992: 445). Sadece Bursa'ya münhasır olmayan bu durum Türk kentlerinin tipik özelliklerden birisidir. Mahalleler genel olarak meyilli araziler üzerine kurulmuştur. Böylece her çeşit suya doğal bir akıntı imkânı verildiği gibi, her evin ufkunun açık olması ve güneşten de faydalanması sağlanmıştır (Düzbakar, 2008: 93). İncelediğimiz dönemde Bursa'da inşa edilen yapıların bu kurala göre planlandığı görülmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

I. Bursa Evleri Fiziki Yapıları

Osmanlı şehrinin en önemli özelliği, fiziksel ve sosyal yönden klâsik İslâm şehri gibi mahallelere bölünmesidir. Bu bölünme toplumdaki etnik ve dinî ayrılıklardan kaynaklanmaktadır (Kuban, 1995:166). Köylerde pek tesadüf edemediğimiz gayr-ı Müslim evlerinin mahallelerde azımsanmayacak ölçüde olduğu görülmektedir. Fiziki anlamda Müslim ve Gayrimüslimlerin sahip oldukları evlerin birbirlerinden ayrı özelliklere sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Elimizdeki belgelerden edindiğimiz bilgilere göre Bursa evleri, genellikle bir veya iki katlı olup duvarla çevrili avlular içinde inşa edilmiştir. Belgelerde sadece evi değil, evin bahçesini ve bu bahçede yer alan diğer birimler de zikredilmektedir. Bunlar, bir duvarla çevrili, içinde meyveli ve meyvesiz ağaçlar olan avlu ve avluda yer alan fırın, ahır, kenef(tuvalet), çardak, su kuyusu, iki tarafından bir su kanalına bağlı günümüzde çeşme işlevini gören “mâ-i câri”den oluşmaktaydı. Daha çok menzil olarak geçen ev tiplerine mahallelerden bir kaç örnek vermek gerekirse:

Hamza-i Hubbaz Mahallesiinde sakin Emine binti Hasan Efendi adındakikimsenin “ Bir tarafı kendi diğer menzili ile Topal Mehmed menzili ve iki tarafı tarik-i âmm ile mahdud “ İki çardak, kebir sundurma, iki beyt-i süfli (küçük ev), bir mâ-i câri ve bir havlu ile müştemil mülk-i menzili Molla Hasan’a sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:9/b)

Alaeddin Bey Mahallesiinde Kara Mustafa bin Ali adındaki kimse mahallede bulunan dört tarafı Ahmed Ağa ve Ali Bey menzilleri ve tarik-i âmm ile mahdud iki tahtani oda ve bir sofa bir mâ-i câri müştemil mülk-i menzili Abdullah Efendi ibn-i Receb Efendiye sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:10/a 25 Şaban 1137/ 9 Mayıs 1725)

Kapıcıoğlu mahallesiinde sakin Mustafa bin Derviş aynı mahallede bulunan bir tarafı Ali Beşe menzili bir tarafı Molla Mehmed menzili bir tarafı Halil Dede menzili ve bir tarafı tarik-i âmm ile mahdud bir beyt-i süfli ve bir sofa ve bir mâ-i câri ve bir mikdar havlulu müştemil mülk-i menzili Abdul Kerim adındaki kimseye sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:2/a 11 Cemaziyelahir 1137/ 25 Şubat 1725)

Veled-i Harir mahallesiinde ikamet eden Kadri Beşe bin Mustafa aynı mahallede bulunan iki tarafı Halil Ağa menzili bir tarafı Mehmed Ağa menzili ve bir tarafı tarik-i âmm ile mahdud bir çardak, bir sundurma, iki beyt-i süfli (iki alt oda), bir sofa, bir mâ-i cari, ve bir mikdar havlulu müştemil mülk-i menzili İsmail Ağa’ya sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:11/b 29 Şaban 1137/ 13 Mayıs 1725)

Taşgun Mahallesiinde sakin el-Hac Mustafa bin Murad aynı mahallede bir taraftan Göcek Ali menzili, bir taraftan İbrahim menzili bir taraftan kalaycı Ali menzili ve bir tarafı tarik-i âmm ile mahdud üç beyt-i süfli, bir sofa, bir çardak, bir mâ-i câri bir mikdar havlulu müştemil mülk-i menzili Süleyman Çelebi’ye sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:12/a 10 Ramazan 1137/ 23 Mayıs 1725)

Ali Paşa Mahallesi sakinlerinden el-Hac Mustafa bin Receb aynı mahallede bir taraftan Muharrem Efendi menzili bir taraftan kendi diğer menzili ve iki taraftan tarik-i âmm ile mahdud, fevkani bir oda bir sundurma, bir tahtani oda, bir sofa, bir mâ-i câri, bir mikdar havlulu müştemil mülk-i menzili Hacı Mustafa ve Hediye’ye sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:16/a 27 Şevval 1137/ 9 Temmuz 1725)

Hayreddin Paşa Mahallesiinde sakin Hancı Molla Hasan bin Bayram adındaki kimse aynı mahallede bulunan bir tarafı Ali menzili, bir tarafı Odabaşı Mustafa menzili, bir tarafı İmam vakfı ve bir tarafı tarik-i âmm ile mahdud bir çardak, iki tahtani oda bir sofa, bir zir-i zemin bir mikdar havlulu müştemil mülk-i menzili Hatice Hatun’a sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:9/a 14 Şaban 1137/ 28 Nisan 1725)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

Ahmed Dâi Mahallesinde sakin Ümmügülsüm binti Mahmud aynı mahallede bulunan bir tarafı Hallac Mehmed menziline, bir taraftan tarik-i âmm ile müntehi bir fevkâni oda, bir sundurma, bir tahtani oda, bir hâbiye-i mâ-i câri bir mikdar havlulu bir bâb mülk-i menzili Ahmed Çelebiye sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:29/a 3 Muharrem 1138/ 11 Eylül 1725)

Hacı Baba Mahallesinde sakin Zem Hatun binti Yakob adındaki Nasraniye aynı mahallede bulunan bir tarafı Bedros adındaki zımmi menzili, bir tarafı Papas menzili, ve bir tarafı tarik-iâmm ile müntehi bir çardak, bir sundurma, bir beyt-i süfli (küçük ev), ve bir beyt-i ulvi (büyük ev), bir mâ-i câri, üç zir-i zemin, bir mikdar havlulu mülk-i menzilini oğlu Evanis'e sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:30/b 11 Muharrem 1138/ 19 Eylül 1725)

Hoca Mehmed Karamani mahallesinde sakin Gülsüm binti Norsin nam nasraniye aynı mahallede bulunan bir tarafı Çukacı Enail zımmi menzili, bir tarafı Abraham zımmi menzili, bir tarafı Kirkor zımmi menzili, ve bir tarafı tarik-i âmm ile müntehi iki çardak, iki sundurma, üç beyt-i süfli ve üç fırın, iki mâ-i câri, bir müştemil mülk-i menzilin içerisinde bir tahtani odayı Evanos ve Eraniye sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:29/b 4 Muharrem 1138/ 12 Eylül 1725)

Abdal Mehmed mahallesinde sakine Rabia binti Hasan aynı mahallede bulunan bir tarafı mektep civarına, bir tarafı el-Hac Mehmed menzili el-Hac Şaban menzili, bir tarafı tarik-i âmm ile mahdud , fevkani bir oda, bir tahtani oda ve bir mikdar havlulu müştemil mülk-i menzilini İsmail Çelebi'ye sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:6/a Evahiri Receb 1137/ 14 Nisan 1725).

İbrahim Paşa Mahallesinde sakin Mustafa Ağa bin Mustafa aynı mahallede bulunan bir tarafı Ebu Bekir Efendi menzili, bir tarafı odalar bir tarafı tarik-i âmm ile mahdud hariciyesinde iki beyt, bir ahır, ve dahiliyesinde dört beyt, iki beyt-i süfli, üç sofa, bir zir-i zemin, üç mâ-i câri, ve bir mikdar havlulu müştemil mülk-i menzili el-Hac Ali'ye sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:6/b 29 Receb 1137/ 13 Nisan 1725).

Hacı Baba Mahallesiinde sakin el- Hac Mehmed Ağa bin el-Hac Hüseyin'in aynı mahallede bulunan iki fevkâni oda iki sundurma, iki tahtani oda iki sofa, iki zir-i zemin, iki kiler, bir bab oda, bir , bir fırın, bir sayelik, bir mâ-i câri, mülki menzilini Gevher adındaki nasraniyeye sattığına dair satış sözleşmesi (BŞS, B-157:47/a 3 Cemaziyevvel 1138/ 7 Ocak 1726)

Şeker Hoca Mahallesinde sakin iken vefat eden el-Hac Osman Efendi ibn-i Mehmed'in oğulları Ömer Ağa, Mustafa Ağa ve kızı Rukıyye'ye intikal eden malların paylaşımında aynı mahallede bulunan dört tarafı Berber Mustafa menzili, el-Hac Mehmed menzili ve tarik-i âmm ile mahdud içinde dört beyt-i ulvi, üç sofa, bir cihannüma, dört zir-i zemin, bir hamam, bir hamam odası, bir matbah, iki fırın, bir mabeyn oda, üç mâ-i câri ile menzilin dışında iki beyt-i ulvi, bir sundurma, iki ahır, bir samanlık, iki mâ-i câriden oluşan gayri menkullerin taksimini gerçekleştirdikleri satış sözleşmesi örneği (BŞS, B-157: 25/a 15 Zilhicce 1137/ 25 Ağustos 1725).

Yukarıda zikredilen belgelere göre, menzil tabiri, genellikle alt ve üst kat olmak üzere birkaç oda ve diğer bölümlerden oluşmaktadır. Diğer bölümlerden sofa, odaların açıldığı ve aile bireylerinin birlikte oturup sohbet edip yemek yedikleri yer olarak kullanılmakla birlikte ayrıca hem odalara geçişi sağlama hem de hâne halkını bir araya getirme vazifesini görmekteydi (Yediyıldız, 2003: 187). Cihannüma dış manzaranın seyredilebildiği ve ikinci katta bulunan camekânlı kısımdır (Yediyıldız, 2003: 187). Zîr-i zemin olarak kullanılan kısım ise daha çok padişah saraylarının sağ ve sol taraflarında üç köşeli sofalar için kullanılan bir tabirdir (Yediyıldız, 2003: 187). Zîr-i zemin incelediğimiz belgelerde de sıklıkla kullanılan bir tabir olarak görülmektedir. Belgelerde kenef adıyla zikredilen yapının Anadolu'nun diğer şehirlerinde de sıklıkla gördüğümüz evin bahçesinde bir köşede inşa edilmiş olan tuvalet olduğu anlaşılmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

Bursa'nın komşuları olan Kastamonu ve Bolu vilayetlerine baktığımızda Bursa evlerindeki fiziksel anlamdaki çeşitliliğin Kastamonu ve Bolu evlerinde olmadığı görülmektedir. Kastamonu'daki evlerin genellikle tek katlı olduğu, zemin kısmında şayet ev sahibinin hayvanları varsa ahır ve samanlık, bunun yanı sıra mutfak, kiler ve hamam gibi kısımların bulunduğu bilinmektedir (Kankal, 2004: 256). Ancak genel anlamda evlerin büyük çoğunluğunun maddi durumu iyi olmayan ailelerin oturduğu zemin kattan ibaret evler olduğu anlaşılmaktadır (Kankal, 2004: 256). Bunun nedeni olarak şehrin kurulu olduğu alanın engebeli ve dar olmasının yanında Bursa kadar, geniş ticaret hacminin sağladığı refah seviyesine ulaşılamamış olması da etkili olabilir.

Aynı tarihlerde Bolu'daki evlerin de fiziki anlamda Kastamonu'daki evlerden farklı olmadıkları anlaşılmaktadır. Bolu'da da evlerin genel olarak tek katlı olduğu, evin hemen yanında büyük ve küçükbaş hayvanların barınabilmesi için ahır ve samanlık gibi binaların inşa edildiği anlaşılmaktadır (Metin, 2013: 102). Ancak ailelerin maddi durumları göz önüne alındığında çok fazla olmasa da hem şehir merkezinde hem de köylerde çok katlı evlerin de olduğu anlaşılmaktadır (Metin, 2012: 46).

Bursa'nın mahallelerinde gördüğümüz iki katlı evlerin yerini köylerde tek katlı ve daha çok hayat tarzının bir gereği olarak ahır ve fırın gibi binaların inşa edildiği evler almaktadır. (BŞS, B-157; 5/a 19 Receb 1137/13 Nisan 1725, BŞS, B-157;7/b 11 Şaban 1137/25 Nisan 1725, BŞS, B-157;30/a 8 Muharrem 1138/ 16 Eylül 1725).

II. Ev Fiyatları

İncelenen belgelerde 116 adet menzil satışına rastlanmış olup en yüksek ev fiyatı 700 kuruş en düşük ev fiyatı 10 kuruş olarak tespit edilmiştir (BŞS, B-157: 14/a, 4/b). Ev satışlarında dikkatimizi çeken bir husus Müslümanların sadece kendi aralarında değil Gayrimüslimlerle de alım-satım yapmış olmalarıdır. Dikkatimizi çeken bir diğer husus ise kadınların da ev alım satım işlerine karıştığıdır. Bu durum, o dönemde kadınların sosyal hayatın içerisinde olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Satışa konu olan 116 menzilin 62'sinde kadınlar ön planda yer almaktadır.

Ev Satışları ile İlgili Bazı Örnekler

Mahalle/Ky	Özellikler	Satan/Alan	Fiyat (krş)	Tarih	Belge No
Veled-i Hariri	tahtani üç oda iki sofa, bir zir-i zemin bir fırın, bir hamam, bir cam mekan, bir ahır, sokak kapısı üzerinde bir odalı ev	Es-seyd Salih bin Süleyman Çelebi / Ümmetullah binti Abdullah	700	Gurrei Şevval 1137/13 Haziran 1725	BŞS,B-157:14/a
Hoca Mehmed Karamani	iki çardak, iki sundurma, üç beyt-i süfli ve üç fırın, iki mâ-i câri, bir müştemil mülk-i menzilin içerisinde bir tahtani oda	Gülüm binti Norsin/Evanos ve Erani(zimmiler)	230	4 Muharrem 1138/ 12 Eylül 1725	BŞS, B-157:29/b
Veled Saray	Bir sofa ve bir mülk-i menzil	Rıza Çelebi bin Ali/ Abdülkerim	50	4 Cemaziyelahir1137/18 Şubat 1725	BŞS, B-157:2/a
İki Kapılı	Fevkani oda, bir sundurma, bir tahtani oda,	Mehmed Çelebi bin Derviş /Salih	120	10 Receb 1137/25 Mart 1725	BŞS, B-157:4/a
Kirişçi Kızı	Altında ahır ile bir bab menzil ve çardak	el-Hac Veli bin el-Hac Ali/el-Hac Ahmed	40	14 Receb 1137/29 Mart 1725	BŞS, B-157:4/a
Kiremitçi	İki çardak, bir büyük sundurma, iki beyt-i	Rukiyye binti	15	15Ramazan1137/2	BŞS,B-

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 1 Winter 2014

	süfli	Mustafa/Süleyman		8 Mayıs 1725	157:12/a
Bedreddin	Fevkani üç oda, iki sundurma, iki beyt-i süfli, iki sofa, altında iki zir-i zemin, fevkani bir oda altında bir ahır, bir samanlık, bir fırın, bir mâ-i câri,	Agob veled-i Evanis/Anton	300	28 Ramazan 1137/10 Haziran 1725	BŞS,B-157:13/a
Tatarlar	Sundurma, bir çardak, bir tahtani oda, bir mâ-i câri,	Mehmed bin Hasan/ Ayşe Hatun	50	Ahiri Şevval 1137/11 Temmuz 1725	BŞS,B-157:16/b
Şarklı	Bir beyt-i süfli, bir sofa, bir mâ-i câri,	Mustafa bin Mehmed/Atiye binti Abbas	90,5	11 Muharrem 1138/19 Eylül 1725	BŞS,B-157:30/b
Kenisa	Üç tahtani oda, iki sofa, bir zir-i zemin, bir fırın,	Sahof veled-i Mardros/Halebşah veled-i Kirkor	250	15 Muharrem 1138/23 Eylül 1725	BŞS,B-157:31/a
Depecik köy	Bir beyt-i ulvi, iki beyt-i süfli, bir mâ-i câri,	Fatıma binti Mustafa/ el-Hac İbrahim	60	5 Safer 1138/ 13 Ekim 1725	BŞS,B-157:33/b
Bahadır Ağa	İki beyt-i ulvi, iki sundurma, iki beyt-i süfli, iki habiye-i mâ-i câri,	Ali bin Veli/Veli bin Ebu Bekir	150	29 Safer 1138/6 Kasım 1725	BŞS,B-157:41/a
Balık Pazarı		İlya veled-i Konstantin/Dimitri veled-i Suri	150	4 Rebiülevvel 1138/ 10 Kasım 1725	BŞS,B-157:43/a
Şehreküstü	Bir beyt-i ulvi, iki beyt-i süfli, iki sofa, bir ahır, bir fırın, bir mâ-i câri,	Halil bin Mehmed	180	5 Rebiülevvel 1138/ 11 Kasım 1725	BŞS,B-157:44/a
Hacı Baba	İki fevkani oda, iki sundurma, iki tahtani oda, iki sofa, iki zir-i zemin, iki kiler, bir bâb oda, bir sayelik, bir fırın, bir mâ-i câri	El-Hac mehmed Ağa bin el-Hac Hasan/ gevher binti Zarok	570	3 Cemaziyevvel 1138/ 7 Ocak 1726	BŞS,B-157:45/b
Çekirge	Fevkani bir oda, bir sundurma, bir tahtani oda, bir ahır, bir fırın, bir mâ-i câri,	Mustafa bin Süleyman/Hasan bin İbrahim	168	27 Rebiülevvel 1138/7 Ocak 1726	BŞS,B-157:48/b

Tablodan da anlaşılacağı üzere şehir merkezindeki ev fiyatları evin bölümlerindeki fazlalık ya da azlık nispetinde farklılık göstermektedir. Satışların büyük çoğunluğu aile içinde gerçekleştiği için bazen tam teşekküllü bir evin oldukça uygun fiyata verildiği görülmektedir. Mesela Kara Kedi Mahallesinde İbrahim bin Mehmed ikinci eşi Hatice binti İbrahim'e iki çardak, bir sundurma, bir fevkani ve iki tahtani oda, bir kiler, bir sofa, bir mâ-i câri ve bir ahırdan oluşan mülk-i menziline 250 kuruşa satmıştır (BŞS, B-157:10/a 27 Şaban 1137/ 11 Mayıs 1725).

Aynı tarihlerde Bolu'da Akpınar mahallesinde bir bâb fevkani beyt ve 1 nim ambarın 60 kuruş değerinde olduğu bilinmektedir. (Metin, 2012: 46) Yine Bolu'da Örenler karyesinde bir bab beyt, bir ahır, bir samanlane ve iki ambar toplam 32.5 kuruş olarak belirlenmiştir (Metin, 2012: 46). Bolu'daki ev fiyatlarına nazaran Bursa'daki ev fiyatlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna neden olarak evin çok katlı ya da tek katlı olmasının yanında bölümlerinin çeşitliliği de belirleyici olmaktadır.

III. Evlerde Kullanılan Eşyalar

Osmanlı iktisadî, sosyal ve kültürel hayatına ve şehir tarihine dair kıymetli bilgiler bulunduran tereke kayıtları vefat eden kişinin menşesine, medenî hallerine ve aile yapılarına ait

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

bilgiler yanında, hayatta iken sahip olduğu her çeşit giyim ve ev eşyası ile mutfak takımları, kiler mevcudu, ev, bağ, bahçe, değirmen gibi gayrimenkulleri, hayvan cins ve miktarları, ambarlarda mevcut ve tarlada ekili olan hububatın miktar ve çeşitleri, atölye ve işyerlerindeki aletlerin miktar ve çeşitlerini vermekte ve bunların tahminî veya fiili olarak gerçekleşmiş fiyatlarını ayrı ayrı göstermektedir. (Barkan, 1966: 1). Tereke listeleri, kadı sicilleri içindeki en büyük alt belge gruplarından biridir. Tereke veya bir başka ifadeyle terike, ölen bir insanın gerisinde bıraktığı şeylerdir. Muhallefât ve metrûkât sözcükleri de terekeyle eşanlamlı olarak kullanılabilir (Şemseddin Sami, 1999: 399).¹Ancak muhallefat Defteri denildiğinde daha çok kişinin geride bıraktığı şeylerin sadece listesinin yapıldığı defterler anlaşılmaktadır (Cezar, 1977: 41). Bu listeler içerisinde bir toplumun sosyal yaşantısının yansıması olarak değerlendirilen ev eşyaları ilk sırada yer almaktadır.

Bursa iline ait B-156 numaralı şeriyeye sicilinde yer alan tereke kayıtlarından elde ettiğimiz bilgilere göre XVIII. Yüzyılda Bursa'da evlerde kullanılan eşyaların o dönemde Anadolu'nun herhangi bir yerinde Mutfak, oturma odası, yatak odası, giyim-kuşam, sergi ve hatta zirai alet olarak kullanılan eşyalardan farklı olmadığı anlaşılmaktadır. Aynı tarihlerde Bolu evlerinde kullanılan eşyalar için (bkz. Metin, 2012: 103-104). Gebze evlerinde kullanılan eşyalar için (bkz. Metin, 2013: 364-365). Bursa'da evlerde kullanılan eşyaları, evlerin bölümleri de dikkate alınarak şu şekilde özetlemek mümkündür.

a) *Mutfakta kullanılan eşyalar*: El tavaşı, süt tavaşı, yumurta tavaşı, pekmez tavaşı, kebir güğüm, leğen, tencere, cam tepsi, mercan tepsi, meyve tepsisi, kahve tepsisi, baklava tepsisi, cam tas, kapaklı tas, bakır maşrapa, sağır tabak, kevgir, kepçe, sahan, Kütahya fincanı, paşa fincanı, Kâbe fincanı kahve ibriği vs.

b) *Oturma odası*: Bakır gülabdan, buhurdan, şamdan, gül kutusu, minder, bakır fener, yan minderi vs.

c) *Yatak odası*: Kutnu yorgan, yorgan yüzü, köhne yorgan, kumaş yorgan, beledi yorgan, yasdık, yüz yasdığı, kadife yasdık, beledi yasdık, beledi döşek, kadife döşek yüzü, çarşaf, münakkaş çarşaf, alaca boğça, kadife boğça, Ağaç sandık, ayaklı sandık, ayna

d) *Sergiler*: Köhne orta keçesi, beyaz kaliçe, Yanbolu kebesi, köhne Acem kaliçesi, köhne Kütahya kebesi, köhne kilim, Çerkez kilimi, seccade, Mısır hasırı vs.

e) *Giyim-kuşam eşyası*: Sincap nimten kürk, köhne kürk, kuzu nimten kürk, nafe kürk alaca entari, hatai entari, kolsuz kuşak, aba, çuka yağmurluk, ihram, köhne kırmızı ihram, çintiyan sincap kürk, köhne kırmızı ihram, zibun, abdest makraması, şerbet makraması, hamam makraması, bel havlusu, Tire alacası, köhne yeşil ferace, don, gömlek, hamam gömleği, Mısır peştemali.

f) *Diğer Eşyalar*: Mercan tesbih, sim iğnelik, sim hançer, harbi, palaska, kalemdan, ağaç tesbih, çizme, tüfenk, tabanca, kilit, ayna, tarak, ustura, dizlik, kilit, abdest leğeni, sim hançer, sim saat, sim bıçak, kara kılıç, akçe kesesi.

g) *Ziraat aletleri*: Saban demiri, üzengi, araba, balta, kürek, testere, köhne demir koparan, organ, kazma, gibi eşyalar yer almaktadır.

¹ Tereke Defterleri için bkz, Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri*, OSAV, İstanbul: 1995; Yavuz Cezar, "Bir Âyanın Muhallefatı Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmailoğlu Hüseyin (Müsadere Olayı ve Terekenin incelenmesi)", *Belâten*, 41, s. 41-178, 1977; Hüseyin Özdeger, 1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri, İstanbul, 1988; Bahaeddin Yediylidiz, "Samsun Halkının Kullandığı Eşyalar Üzerinde Bir Tahlil Denemesi", II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1983, s.271-284; Musa Çadırcı, "Hüseyin Avni Pasa'nın Terekesi", *Belgeler*, XI/15, Ankara, 1986, s. 145-164.

h) *Başa giyilen eşyalar*; Çenber, siyah çenber, yemeni, Kavuk, serpuş, köhne sarık, dülbend örtüsü,

Genelde iki katlı olan Bursa evlerinde mutfak eşyası olarak kullanılan tencere, tava, tas, tepsi çeşitleri, kahve ibriği, kahve fincanı gibi eşyalar günümüzde köylerimizdeki evlerde de gördüğümüz mutfakta kapalı olmayan, tabakları ve bardakları dizmek için dizayn edilmiş terek adı verilen bir yerde saklanıyordu (BŞS-B-156:16/a, 78/a).

Aynı tarihlerde Saruhan Mütesellimi Hacı Mustafa Ağa ve Diyarbekir eski Voyvodası Mustafa Ağa'nın terekesinde mutfak eşyası olarak, kepçe, kevgir, küçük sini küçük tencere, Matara, büyük tabak, meydan sinisi (büyük ve küçük), büyük kâse, porselen kâse, sofrası, su taşı şerbet taşı, tava, yemek kaşığı, kahve tepsisi, kahve ibriği ve kahve fincanı bulunmakta idi (Başarır, 2011: 59). Bu eşyalar içerisinde Bursa mutfağının da vazgeçilmez eşyası durumundaki kahve malzemesinin bulunması ilgi çekicidir.

Yemek için ya da sohbet için aile üyelerinin bir araya geldiği ve oturma odası olarak kullanılan sofalarda odayı aydınlatmak için şamdan ve fener odanın güzel kokması için de gülebdan, gül kutusu ve buhurdan bulunduruluyordu (BŞS-B-156:18/a,17/b,16/a,79/b). Oturma odasının güzel kokması için konulan gülebdan, buhurdan ile aydınlatma amaçlı kullanılan fenere 1725 tarihli Harputlu Hacı Osman'ın terekesinde de tesadüf edilmiştir (Kılıç, 2007: 23).

Ayrıca Oturma odasında yere kilim, kebe, kalıçe, keçe, Mısır hasır gibi sergiler serilmekte; bunlar çoğu zaman dokundukları yerin adı ile anılmakta idi (BŞS-B-156:1/a-b, 31/b). Özellikle hem sağlam olması hem de kullanışlı olması bakımından yere serilen Mısır hasır sadece Bursa'da değil 1725 yılında Anadolu'nun başka yerlerinde olduğu gibi Harput'ta da kullanılıyordu (Kılıç, 2007: 23).

Yatak odasında ise, içerisine bohçalar konulan sandık ve sepet olarak nitelendirilen eşyalar bulunmakta idi. (BŞS-B-156:27/b, 33/a). Abdest alırken giyilen abdest makraması, şerbet makraması, Hamam makraması gibi giyecekler yanında kürk çeşitleri, yağmurluk, peştamal ve kadife dokumalar, Bursa evlerinde kullanılan giysilerin başında gelmekte idi (BŞS-B-156:29/b, 33/a).

1484 yılına ait Bursa şerhiye sicilinde yukarıda zikredilen kadifeden otuz parça dokunması karşılığında bir kölenin azad edildiği belirtilmiştir (İnalçık, 1981: 75).

Sonuç

İpek yolunun batıdaki uç noktasında bulunması sebebiyle önemli bir ticaret merkezi olan Bursa'ya ait şerhiye sicillerinden elde ettiğimiz bilgiler neticesinde Müslümanların birçok mahalleyi Gayrimüslimlerle ortak olarak paylaştıkları açıkça görülmektedir. Fiziki açıdan bakıldığında Müslim ve Gayrimüslimlere ait evlerin birbirlerinden farklı olmadıkları anlaşılmaktadır.

Evlerde oda ve sofa, hane halkının oturabildiği, yemek yediği ve sohbet ettiği yerler iken, müştemilat kısmında açıklanan mutfak (matbah), hamam, kiler, ahır, anbar çardak, kenef, samanlık gibi bölümler evi tamamlayan özellikler olarak görülmektedir. Evler iki katlı ise hem Müslim hem de gayrimüslim evleri için fevkani ve tahtani gibi terimler zikredilmektedir. Oda tabiri yerine genel olarak beyt, çeşme tabiri yerine ise mâ-i cârî terimi kullanılmaktadır. İki katlı evlerde ikinci katta "Cihannüma" adı verilen, dış manzaranın seyredilebildiği camekânlı bir bölüm bulunmaktadır. Ayrıca evlerde sundurma, çardak, selâmlık, gölgelik anlamında sayelik gibi bölümlerinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Odaların büyüklüklerini tarif ederken büyük olanlar için kebîr, küçük odalar için sagîr oda tabiri kullanılmaktadır. Ayrıca daha çok padişah saraylarının sağ ve sol taraflarında üç köşeli sofalar için kullanılan zîr-i zemin evlerin müştemilatından sayılmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

Bursa'da evlerin fiyatlarına bakıldığında evin tek katlı ya da iki katlı olmasının yanı sıra yukarıda zikredilen müstemilatının fazla ya da az olması evin değerini belirliyordu. Tahtani üç oda iki sofa, bir zîr-i zemin bir fırın, bir hamam, bir cam mekan, bir ahır, sokak kapısı üzerinde bir odalı ev fiyat olarak 700 kuruş ederken, sadece iki tahtani odası olan bir evin ise 10 kuruş değerinde olduğu kayıtlarda belirtilmiştir.

Evlerde kullanılan eşyalardan mutfaktaki; El tavası, süt tavası, yumurta tavası, pekmez tavası, kebir güğüm, leğen, tencere, cam tepsi, mercan tepsi, meyve tepsisi, kahve tepsisi, baklava tepsisi, cam tas, kapaklı tas, bakır maşrapa, sağır tabak, kevgir, kepçe, sahan, Kütahya fincanı, paşa fincanı, Kâbe fincanı, kahve ibriği, giyim kuşam olarak; Sincap nimten kürk, köhne kürk, kuzu nimten kürk, nafe kürk alaca entari, hatai entari, kolsuz kuşak, aba, çuka yağmurluk, ihram, köhne kırmızı ihram, çintiyan sincab kürk, köhne kırmızı ihram, zibun, abdest makraması, şerbet makraması, hamam makraması, bel havlusu, Tire alacası, köhne yeşil ferace, don, gömlek, hamam gömleği, Mısır peştemali, başa giyilen eşyalardan; Çenber, siyah çenber, yemeni, Kavuk, serpuş, köhne sarık, dülbend örtüsü gibi eşyalar, dönemin Osmanlı toplumunda geçerliliği olan eşyaların neler olduğu hakkında bir fikir vermesi açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Bursa Şer'iyeye Sicili, B-156

Bursa Şer'iyeye Sicili, B-157

BARKAN, Ömer Lütfi. (1993). *Edirne Askerî Kassamına ait tereke defterleri (1545-1659)*. Belgeler, 5-6 (3), 1-479.

BAŞARIR. Özlem.(2011). *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Taşrasında Statü-Servet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme* History Studies Volume 3/3, s.49-67.

CEZAR, Yavuz. (1977). *Bir Ayanın Muhallefatı: Havza ve Köprü Kazaları Âyânı Kör İsmail-oğlu Hüseyin (Müsadere Olayı ve Terekenin İncelenmesi)*, Belleten, 41/161, s. 41-78.

ÇADIRCI. Musa.(1986). *Hüseyin Avni Paşa'nın Terekesi*, Belgeler, XI/15, s. 145-164.

DÜZBAKAR. Ömer.(2008). *17. yüzyıl Bursa Şer'iyeye Sicillerine Göre Konut ve Konut Terminolojisi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 14, s.87-96

ERGENÇ, Özer. (1979). *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa "Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu"*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi.

FAROQHI, S.(2006). *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı* (Çeviren: emine Sonnur Özcan). Ankara: Doğu Batı yayınları.

İNALCIK. Halil.(1992). *Bursa Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.6, İstanbul.

İNALCIK. Halil.(2004).*Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1600-1914)*. Eren Yayınları.

İNALCIK. Halil.(1981). *Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler* Belgeler, X/14, T.T.K Basımevi, s. 1-91.

İNALCIK. Halil ve Arı. Bülent.(2005). *Türk-İslam-Osmanlı şehirciliği ve Halil İnalçık'ın Çalışmaları*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt.3, Sayı.6. S.27-56

KANKAL. Ahmet.(2004). *Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII.Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)*. Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

- KILIÇ. Orhan.(2007). *Harputlu Hacı Osman'ın 1725 Tarihli Terekesi*, Turkish Studies, Volume, 2/1, s.17-28.
- KUBAN. Doğan.(1995). “*Anadolu Kentlerinin Tarihsel Gelişimi ve Yapısı Üzerine Gözlemler*”, *Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 163-197
- METİN. Rafet.(2012). *1699-1718 Yıllarında Bolu'da Yatırım Araçları*, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Sayı: 33, s. 43-58.
- METİN. Rafet.(2012).*XVI. Yüzyılın Sonu ve XVII. Yüzyılın Başlarında Bolu'da Sosyal Hayat*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı.32, Cilt.II, Sayfa.101-118.
- METİN. Rafet.(2013). *Tereke Kayıtlarına Göre XVIII. Yüzyılda Gebze'de (Gekbuza) Sosyal Hayata Dair Genel Bir Bakış*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 26, S.362-374.
- ÖZDEGER. Hüseyin.(1988). *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*. İstanbul.
- SAMİ. Şemseddin (1999). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.
- YEDİYILDIZ. Bahaeddin(1983). *Samsun Halkının Kullandığı Eşyalar Üzerinde Bir Tahlil Denemesi*, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, s.271–284.
- YEDİYILDIZ. M.Asım.(2003). *XVII. Asır Bursa Evleri (Bursa Şer'îye Sicillerine Göre)*.Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı:1, S. 185-192

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

